

Geen enkel biologisch (-dynamisch) bedrijf trekt meer bezoekers dan de Ridammerhoeve: 240.000 (!) per jaar. Excursies voor schoolklassen, senioren, veel losse bezoekers, verjaardagpartijtjes, enz., enz.. “Veel daarvan genieten dan zichtbaar van de oude vertrouwde geuren en beelden van het gezonde gemengde bedrijf”, zegt Willem Dam. Maar hij blijft zich er over verbazen dat veel mensen wel urenlang met hun kinderen naar zijn kippen en geiten willen kijken, maar naar verhouding toch maar weinig zuivel en eieren bij zijn vrouw Corinne en hem kopen. In verband met de Open dagen bij de biologisch (-dynamische) boer op 20 en 21 september een portret van het meest bezochte biologisch-dynamisch bedrijf in Nederland.

Jan Diek van Mansvelt

De Ridammerhoeve in het Amsterdamse Bos

“De tweede afslag aan je rechterhand, onder het viaduct door en na 300 meter zie je dan aan je rechterhand een bordje met Geitenboerderij”. Zo had Willem Dam het me uitgelegd en zo kon ik het gemakkelijk vinden. Na de auto geparkeerd te hebben, loop ik over het schaduwrijke pad. Echt zo’n oud parkbospad. Aan het einde daarvan sta ik ineens in een andere wereld en weet even niet wat ik zie. Is dit nu een boerderij of een uitspanning? Overal tafels en stoelen en een speeltuin met veel houten toestellen en een fraaie oude dieprode trekker. Maar tegelijk is het ook een stal, met een mooi glooiend dak en veel houten hekken. En meer naar rechts is er juist weer duidelijk een winkelingang. En ondanks de maandagochtend, vroeg in juli, zijn er toch al heel wat bezoekers: senioren aan de koffie en ouders met kleine kinderen, met limonade of ijs. Ik loop de winkel in: daar zijn mensen aan het werk. Ik loop door de stal; daar wordt geveegd en geboend. Maar daartussendoor lopen jonge ouders achter hun kleintjes aan, die op hun beurt vol verwachting achter

de kippen aanscharrelen, die in grote getale met hun ijverige snavels het ligstro van de geiten doorploegen. “Met deze kippen houd ik de stal vrijwel vrij van vliegen”, legt Willem me even later uit, toen hij me rondleidde. “Elke vliegenmade die ze in het voorjaar opeten scheelt me zo’n miljoen vliegen in de zomer”, rekent hij me voor. Hij heeft gelijk, de vreselijke zwermen steek- en mestvliegen die je soms op boerderijen tegenkomt, ontbreken hier, al was het natuurlijk ook weer niet vliegen-loos. “En dat zonder insectengif te spuiten!”, zei hij met gepaste trots.

De mevrouw van de kaaswinkel had Willem voor me opgehaald. Hij bleek op weg naar de kaaskelder, waar hij de verse geitenkaas in roestvrijstalen uitlekbuizen van zo’n dertig centimeter lengte en vijf centimeter doorsnee ging gieten.

Zo begint mijn rondleiding op de Ridammerhoeve in de kaaskelder, die zowel de spic-en-span hygiënische kaasmakerij is, als ook demonstratie ruimte voor groepen belangstellenden, zoals bijvoorbeeld scholen, cur-

sussen en groepen senioren. Willem's geiten-zuivel assortiment bestaat uit melk, karnemelk, yoghurt, kwark, boter, yoka-drank, elf smaken ijs, waaronder veel vruchtensmaken en een suikervrije. Verder nog een kleine twintig soorten geitenkaas, met en zonder kruiden, jong en oud. En niet te vergeten de kleine flesjes geitenmelk die kinderen aan de geitenjongen kunnen voeren. Leuk om te zien wat de ouders dan onder jongeren blijken te verstaan, respectievelijk hoe slim de pubergeiten zich aan ouders en kinderen opdringen om voor het leegslobben van zo'n flesje uitgekozen te worden. Met fel mekkerende kleintjes er achter. Natuurlijk is dat voeren niet echt nodig voor de geitenjongen: ze krijgen van Willem wat ze nodig hebben. Maar het is wel een van de middelen om de kinderen in contact te brengen met de geiten. "Door ze de geiten te laten verzorgen krijgen ze pas echt contact."

Allergisch

"Maandag is de zuiveldag", legt Willem me even later uit. "Dinsdag zijn we dicht en woensdag zijn de producten dan klaar om meteen verkocht of ter rijping opgeborgen te worden. Zaterdags en zondags verkopen we het meest, en maandag begint de cyclus dan weer opnieuw."

"In september lammeren de eerste geiten. Dit gaat zo door tot april / mei om de melkgift het hele jaar door op peil te houden", legt hij uit.

"En dat is óók erg belangrijk voor mijn publiek. Ze willen altijd dolgraag de geboorten van de geitjes bijwonen en de jonge geitjes dan ook zien opgroeien. Dat handje helpen met die voerflesjes past daar helemaal bij."

Daarmee komen we op de verhouding tussen kijkers en kopers. Willem blijft zich er over verbazen dat veel mensen wel urenlang met hun kinderen naar zijn kippen en geiten willen kijken, maar naar verhouding toch maar weinig zuivel en eieren bij zijn vrouw Corine en hem kopen. "Thuis zetten ze allemaal ijverig handtekeningen onder moties voor betere leefomstandigheden van de landbouwhuisdieren, bijvoorbeeld voor de acties van Lekker Dier. Maar hier bijvoorbeeld de eieren kopen, of andere producten van onze diervriendelijke veehouderij, terwijl we toch heus niet zoveel duurder zijn dan in de supermarkt: ho maar! Het is net of ze dat verband niet kunnen of willen leggen." Gelukkig draait de winkel desondanks niet slecht, zo blijkt als ik doorvraag. "De omzet zou zonder meer verdubbeld kunnen worden als wat meer mensen de consequenties van hun opvattingen ook echt in voedselaankoop zouden willen omzetten. Dan wordt het allemaal minder vrijblijvend. Maar aan de andere kant, de klanten die hier eenmaal hun spullen kopen blijven dat vaak jaren doen. Zo is het ook wel weer. Bovendien hebben we hier een boel klanten die allergisch zijn voor koemelk", vertelt hij. "Geitenmelk kan in zo'n 20 minuten verteerd worden terwijl er voor koemelk toch wel zo'n twee uur spijsvertering nodig is. Dat maakt dus echt veel uit".

Al pratend zijn we intussen alweer uit de kelder omhoog gelopen en gaan door de winkel heen met z'n attractieve uitstalkasten voor kazen,

Maandag is zuiveldag

biologische sappen, frisdranken, bio-koffie en bio-ijs. Tegenover die vitrines, tussen de winkel en het café gedeelte, zie ik het melk-opvangvat hangen. De melk komt daarin terecht via buizen die dwars door de muur tussen winkel en melkstal heengaan. Ze wordt daarin opgevangen op weg naar de koeltank in de kelder. Wat een vondst. Zo kunnen de klanten-bezoekers de melk zien 'binnenkomen' als er gemolken wordt. "En dat is maar goed ook", zegt Willem, "want er zijn heel wat kinderen die denken dat de melkzuigers, die bij het melken over de spenen van de geiten geschoven worden, melk in de uiers persen, zo ongeveer als auto's vol benzine getankt worden. Dat geiten uit gras en hooi melk kunnen maken, blijkt voor die kinderen een wonder. Melk komt toch uit de winkel of uit de melkfabriek! En, eerlijk is eerlijk, het is natuurlijk ook een wonder dat de geiten dat kunnen, ook al zijn we als boeren totaal met dat gegeven vergroeid."

Homeopathische middelen

Al pratend zijn we naar 'achteren' gelopen waar Willem een ton EM-bacteriën (Effectieve Micro-organismen) kweekt die hij op vele manieren inzet (zie ook DP 2003, nr. 3: Composteren als levenswerk, red.). Verder staat er ook een roerton voor de preparaten. "Ik ben vooral erg gesteld op de compostpreparaten. Die doe ik graag in de mest, hier. Eerst in de potstal en dan later nog een keer, als ik de mest buiten opzet. Zo ruikt die lekkerder en verteert die beter. Het hoorn-mest preparaat spuit ik op weiden waar veel onkruiden zitten; het hoorn-kiezel preparaat spuit ik overal 'n keer, in het voorjaar. Duidelijke effecten heb ik er overigens niet van gezien. Verder werk ik graag met homeopathische middelen, bijvoorbeeld tegen de zere bekjes van de jonge dieren. Mijn broer, homeopathisch arts in Amsterdam, helpt me de medicijnen te maken. Het helpt echt geweldig. Als ik het hoesten bestrijd met antibiotica gaat het eerst wel iets sneller over, maar dan blijft het telkens weer terugkomen. De ziekmakende stammen ontwikkelen ook nog eens resistentie tegen de chemische geneesmiddelen. Daar schiet je dus niet echt mee op". We lopen terug, voor de winkel langs, naar de ingang van de geitenstal. Willem laat daar de melkstal zien, waar de bezoekers mét de melkende boer méé kunnen kijken. "We melken ongeveer 120 melkgeiten. De andere zestig geiten zijn jongvee. Daar houden we de besten van aan om melkgeit en moederdier te worden. Ik let daarbij vooral op de melkgift, de gezondheid en de constitutie van het dier. Dat zijn samen voor mij de belangrijkste criteria om geschikte moederdieren te kiezen. De dekbokken haal ik niet uit mijn eigen kudde maar bij bevriende bio-geitenboeren. Zo voorkom ik inteelt, waarvoor de geiten best gevoelig zijn. De melkgift kan dan wel snel omhoog, maar de gezondheid gaat bijna even snel omlaag. Daar schiet ik dus per saldo niets mee op, integendeel. Mijn

Met het BD-akkerbouwbedrijf van Carel Ferket in de Flevopolder vormen we samen een gemengd bedrijf en dat bevalt prima

oudste melkgeiten zijn zo'n jaar of twaalf, de meeste gaan toch wel zo'n jaar of vijf á zes mee voor ze naar de slachter gaan. Zo gemiddeld leveren de melkgeiten een kleine drie liter per dag en alles bij elkaar zo'n 800 liter per jaar. Door een kruidenmengsel in mijn krachtvoer te mengen geef ik nog extra steun aan de gezondheid van mijn beesten," vertelt Willem verder. "Voorkomen is echt veel economischer én diervriendelijker dan genezen. Dat geldt ook voor de speenontsmetting met een verdunde emulsie van Calendula en uierbalsem: daardoor trekken de slotgaten in de spenen eerder dicht, wat de besmettingskans enorm verkleint." Enthousiast vertelt hij vervolgens als familie mee te hebben gedaan met een onderzoek van de Universiteit van Utrecht, waarin de gezondheid van boerderijkinderen, die temidden van al die 'onhygiënische toestanden' opgroeien, met overal al die dieren, melk en mest, vergeleken werd met die van 'hygiënisch' opgegroeide stadskinderen. "Onze kinde-
september - oktober 2003

ren en die van de andere boeren bleken veel minder gevoelig voor allerlei allergieën dan de stadskinderen. Logisch, want ze zijn er van jongs af aan mee opgegroeid en hebben zo veel meer weerstand kunnen opbouwen."

Samenwerking met akkerbouwbedrijf

Als ik hem vraag wat hij de geiten voert, vertelt Willem dat hij al tien jaar samen werkt met Carl Ferket, bd-boer in de Flevopolder. "Die teelt nog steeds negen hectare grasklaver, luzerne en voederbieten voor mij. Verder krijg ik ook zijn stro. Omgekeerd krijgt hij mijn prachtige geitenmest. Zo zijn we samen een gemengd bedrijf, en dat bevalt ons uitstekend. Alleen voor mijn voedergranen moet ik bij de groothandel zijn. De Hollandse bioboeren telen liever zoveel mogelijk baktarwe. Dus de voedergranen komen voor een flink deel uit Oost-Duitse biobedrijven. Zelf heb ik hier in het Amsterdamse bos eigenlijk maar een klein bedrijf: 5,5 ha grasland. Vroeger huurde ik er nog zo'n 10 hectare grasland elders in het bos bij. Maar daar ging de gein toch wel van af naarmate die weiden van het parkbeheer steeds meer verwilderd moesten worden en vol dis-

tels kwamen te staan. Toen ben ik er mee opgehouden; jammer maar helaas.”

Wat het milieu betreft is Willem ook actief: “Ik heb al sinds tien jaar biodiesel voor mijn shovel en mijn tractor en een helofytenfilter voor het afvalwater van de stal en de horeca”, vertelt hij niet zonder trots. Terwijl we verder de stal in lopen zie ik overal langs de muur grote borden met een korte uitleg over wat er allemaal op dit bedrijf gebeurt, per thema geordend. “Daarmee geef ik antwoord op het merendeel van de vragen die de bezoekers door de jaren heen steeds weer stellen.”

Bedrijfsorganismen. Daar is niets mystieks aan. Je ziet het meteen

Achter in de open stal, waar de jongste dieren zijn, heeft hij een luchtkanon staan met een verstuiver ervoor. “Hiermee vernevel ik twee maal per dag een EM (Effectieve Micro organismen, red.) verdunning door de stal. Daarmee stimuleer ik de ontwikkeling van gezonde bacteriën. Zo verhinder ik dat de ongewenste, ziekmakende soorten de kans krijgen.” Dan komen we in de schuur waar de leghennen gehouden worden: net geen 250. “Als ik er 250 of meer houd moet ik aan nog meer regels voldoen. Allemaal leuk bedacht voor de hygiëne in de legbatterijen, maar niet passend en ook niet nodig in mijn soort bedrijf. Al zou ik zeker niet zomaar met duizend kippen aan de slag willen in dit bedrijf. Vroeger had ik er echter driehonderd en dat ging echt probleemloos. Maar goed. Regels zijn regels, hoe contraproductief ze vaak ook zijn.”

Ik zie zitstokken buiten de schuur, onder het afdak en binnen, boven het stro, ook zitstokken en leghokken. “Vijf kippen per vierkante meter leghok en tien vierkante meter per kip buiten uitloop,” vermeldt de Ridammerhoeve Folder. “Met de nieuwe bd-voer-eisen is het lastig de legkippen van voldoende eiwit te voorzien, daarom heb ik nu meer last van kaalgepikte kippenkonten dan vroeger” verontschuldigt Willem zich. “Nu we die aminozuur toevoegingen niet meer mogen geven, moeten we iets anders verzinnen om te zorgen dat deze hoogproductieve dieren elkaars veren gaan eten om aan hun trekken komen.” Iets om Wim Vredevoegd en het Louis Bolk Instituut nog eens over te vragen, lijkt me.

Dan zijn we aan de rand van het erf gekomen en kijken over de weiden die zich aan alle kanten uitstrekken tot de bosranden. De melkgeitenkudde ligt grotendeels rechts, aan de zuidkant, in de schaduw. In bosrand er tegenover wijst Willem me op de zestien bijenkasten die een imker daar heeft staan. “Dat is toch weer een mooie verrijking van dit ecosysteem”, zegt hij tevreden. “Leuk ook dat iemand anders dat doet, dat verrijkt immers de menselijke samenwerking hier.” Dat is trouwens iets dat voor mij al jaren kenmerkend is geworden in de BD: de samenhang tussen de biodiversiteit en de sociale diversiteit, beide niet als optelsommen van losse onderdelen maar als kenmerken van rijkgeschakeerde eenheden: de bedrijfsorganismen, zoals dat in de BD wordt genoemd. Daar is niets mystieks aan. Je ziet het meteen.

Bokkenwagen

“Ik krijg hier wel 240.000 bezoekers per jaar”, en hij somt op: “Naast de losse bezoekers die ik al noemde, ouders met kleine kinderen en senioren, komen hier per jaar wel honderd schoolklassen. Daar heb ik dan een speciaal programma voor, met een excursie over het bedrijf en door de omgeving. En verder, erg belangrijk, eigen activiteiten voor de leerlingen: geiten borstelen en voeren, kijken bij het melken en per groep een geit zelf met de hand melken. Die melk mogen ze dan weer aan de jonge geitjes geven, in die kleine flesjes die ik je eerder liet zien. ’t Liefste zou ik ze ook zelf kaas laten maken, maar dan moet ik ze allemaal superhygiënische pakken aantrekken. Die heb ik nog niet.

En verder komen er veel kinderen hier hun verjaarspartij vieren. Die haal ik op de parkeerplaats op, met een bokkenwagen en die krijgen dan een programma dat ik met de ouders besproken heb. En dan zijn er busjes met senioren, die hier langs komen. Veel daarvan genieten dan zichtbaar van de oude vertrouwde geuren en beelden van het gezonde gemengde bedrijf. Onze stallen ruiken immers heel anders dan die van de huidige, gangbare veehouderij, met z’n drijfmest, ijzeren roostervloeren en beton.”

Tenslotte wil ik nog graag weten hoe hij aan zijn medewerkers komt en hoeveel dat er zijn.

“Ik zei al dat mijn vrouw, Corine, de winkel plus horeca en de administratie doet. Samen hebben we nog drie vaste medewerkers: twee in de

**Het liefst werk ik met
verstandelijke gehandicapten.
Heel betrouwbare lui**

winkel, in de weekeinden aangevuld met extra staf, en één in de stal. Verder zijn er nog vrijwilligers, maar daar kan ik niet echt op rekenen. Vaak hebben ze het na een keer of drie of vier al gezien, dus net als ze eenmaal ingewerkt zijn. Dat geldt vooral voor die uit Amsterdam. Die uit Aalsmeer blijven veel langer. Het liefst werk ik met verstandelijk gehandicapten. Die vinden het fijn hier serieus genomen te worden en nuttig werk te doen dat zichtbaar resultaat heeft. Ik heb er hier vier: heel betrouwbare lui.”

Willem biedt me aan een kop biologische cappuccino met geitenmelksschuim te drinken. We filosoferen nog wat na in de middagzon. Over de toekomst. Over de verleiding nog honderd en een dingen te willen perfectioneren, en daarnaast de vraag of er nu niet wat meer tijd voor het gezin nodig is, met de beide schoolgaande kinderen. En, na nog een cappuccino, of het ook niet een kunst is om dat wat er bereikt is levend en wel in stand te houden. Als ik tenslotte toch vertrek ben ik weer eens flink onder de indruk van de creativiteit en het doorzettingsvermogen van de bd-boeren. ■

De Ridammerhoeve
Willem Dam en Corinne Riteco
Nieuwe Meerlaan 4
1182 DB Amsterdam
tel. 0202-6455034
www.geitenboerderij.nl
e-mail: Ridammerhoeve@tip.nl
Geitenbedrijf met kaasmakerij
5,5 ha grasland
3 vaste krachten en losse
vrijwilligers
245 legkippen
Boerderijwinkel met lunchroom
Kinderboerderij
Samenwerking met
akkerbouwbedrijf

Jaap Visser: nieuw bestuurslid

Tijdens de jaarvergadering op 12 april jl. deelde voorzitter Jan Saal mee dat er met twee aspirant-bestuursleden gesprekken werden gevoerd voor een bestuursfunctie. Eén van hen was Jaap Visser. De voorzitter stelde voor dat indien de kennismaking positief uitviel, Jaap Visser tot bestuurslid benoemd zou worden. De vergadering ging hiermee akkoord. Jaap Visser is medio mei door het bestuur als bestuurslid benoemd. Onderstaand vertelt hij wie hij is en wat zijn relatie tot de BD is.

“Eerlijke en gezonde voeding van natuurlijke bodem, geproduceerd door gezonde bedrijven. Dat vind ik belangrijk. De bd-landbouw combineert dit alles. Daarom ben ik een jaar of acht geleden lid geworden van de BD-Vereniging. Maar ook omdat de BD-Vereniging het anker is. Zeker in die tijd was er volop discussie over de vraag hoe groot de biologische sector kon worden. En ook: ten koste van wat? Inmiddels schuiven bio en gangbaar naar elkaar toe en dat heeft voordelen. Maar zonder anker laat je je mee-

sturen in de waan van de dag. En daar heb ik nooit zin in gehad. Waar ik wel trek in heb? In een actieve BD-Vereniging die goed bezig is met de versterking van het Demeter-merk, zonder te verdwalen in overspannen verwachtingen en wishfull thinking.

Zo'n vereniging wekt bij mij de eelust op.

In 1972 begon ik als 17-jarige m'n werkzaam leven op Dennendal, waar ook een bd-tuinderij was, overigens. Daarna gewerkt bij de Wereldwinkels, Sjaloom en 15 jaar als vakbondsbestuurder bij de FNV. Vanaf 1997 bij de Slagerijgroep De Groene Weg. En tussendoor de Sociale Academie (opbouwwerk), PvdA, Varkens in Nood. Opbouwwerker ben ik altijd gebleven. En nu maar hopen dat de BD-Vereniging er wat mee opschiet.” ■